

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

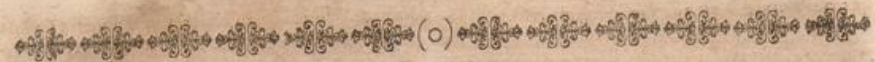
Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istoría

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Annotationes In Librum Primvm Evsebii De Vita Imperatoris Constantini.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478

HENRICI VALESII
 ANNOTATIONES
 IN QVATVOR LIBROS EVSEBII
 DE VITA
 IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Indicem Capitem Libri primi.

IN adnotationibus ad historiam Ecclesiasticam, observari titulos capitum qui singulis libris præfixi leguntur, ab ipso Eusebio esse compositos. Idque argumentis meo quidem iudicio certissimis comprobavi. Verum in his de vita Constantini libris, aliter se res habet. Neque enim ab ipso Eusebio confecti sunt indices horum librorum, sed ab alio longè recentiore. Id autem conjicio, tum ex eo quod indices horum capitulorum insuli ferè sunt ac barbari; tum quòd de Eusebio semper loquuntur in tertia persona; cum tamen in titulis capitum Ecclesiasticæ historiz seipsum semper Eusebium in prima persona nominet. Adde quod distinctiones capitum nimis crebræ ac frequentes sunt; quodque una inter dum Imp. Epistola & Constitutio, plura in capita dividitur & quasi discernitur. Quæ res inter legendum sæpè fastidium & nauseam lectori patere solet. Taceo quod voces ac dictiones barbare non semel occurrunt in his indicibus. Nam *ἡ παλαιότης* & *ἡ νεότης*, & *ἡ ἀρχὴ* & *ἡ ἀνάστασις* aliquoties in ijs legas. Quæ quidem omnia in hanc inessentiam impellunt, ut horum capitulorum auctorem quem-

vis potius alium esse quàm Eusebium credam. Quicumque tamen ille fuit, antiquus certe est, nec ab Eusebij nostri ætate longe remotus. Idque colligitur præcipuè ex capitulis libri 4. in quibus quædam legas quæ non nisi ab eorum temporum æquali Scriptore sciri potuerunt. Cujusmodi illud est de Mariano Tribuno & Notario in cap. 44. lib. 4. cujus Notarij nomen hodie nescitemus, nisi auctor ille capitulorum & post eum Sozomenus nos id docuisset. Suspiciamus aliquando Acacium, eum qui post Eusebium nostrum Cæsariensis Ecclesiæ cathedram tenuit, cum hos magistri sui libros post obitum eius ederet, indices istos composuisse. Verum hæc simplex conjectura est, quam sequetur qui volet. Denique monendus est lector, in omnibus nostris exemplaribus horum capitum titulos absque notis numeralibus per scriptos esse. Et in veteribus quidem schedis Bibliothecæ Regiæ, singulis libris præfixi leguntur. In Fuketiano autem codice non tantum singulis libris præponuntur: sed etiam in corpore uniuscujusque libri, singulis capitibus adduntur.

ANNO TATIONES
 IN LIBRVM PRIMVM EVSEBII
 DE VITA
 IMPERATORIS CONSTANTINI.

Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου. Ita Græci solent inscribere libros de cuiuspiam vita conscriptos. Certe Philostratus libros suos de vita Apollonij Tyanei hoc titulo prænotavit, *φιλωστράτου εἰς τὸν Ἀπολλωνίου τῷ Τυατικῷ βίον λόγοι ἢ*. Sic etiam Marcus Antoninus libros de vita sua inscripsit, *τῶν εἰς αὐτὸν βιβλία ἢ*. Notandum porro est; licet hi libri de vita Imperatoris Constantini inscribantur, non omnia tamen quæ ab Imperatore Constantino sunt gesta, in illis contineri, sed ea tantum describi, quæ ad veram pietatem & Christianæ religionis gloriam pertinent. Quod quidem Eusebium disertè monet in principio hujus libri capite 11.

Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου. Ita Græci solent inscribere libros de cuiuspiam vita conscriptos. Certe Philostratus libros suos de vita Apollonij Tyanei hoc titulo prænotavit, *φιλωστράτου εἰς τὸν Ἀπολλωνίου τῷ Τυατικῷ βίον λόγοι ἢ*. Sic etiam Marcus Antoninus libros de vita sua inscripsit, *τῶν εἰς αὐτὸν βιβλία ἢ*. Notandum porro est; licet hi libri de vita Imperatoris Constantini inscribantur, non omnia tamen quæ ab Imperatore Constantino sunt gesta, in illis contineri, sed ea tantum describi, quæ ad veram pietatem & Christianæ religionis gloriam pertinent. Quod quidem Eusebium disertè monet in principio hujus libri capite 11.

λόγοι πέντε. Nescio quos secutus codices Robertus Stephanus hæc verba adjecit. Nam neque in Regio exemplari, neque in veteribus schedis, hæc leguntur. Sed neque in Fuketiano codice verba ista reperi. Corte hoc opus de vita Imperatoris Constantini, quatuor duntaxat libros habet, quod testatur etiam Photius. Sed quoniam ad calcem horum librorum Eusebium tria subjunxerat opuscula; orationem scilicet Imperatoris Constantini ad Conventum Sanctorum: descriptionem martyrij Hierosolymitani cum donarii s illie à Constantino dedicatis, & panegyricum dictum in tricennialibus Constantini: hinc factum est ut appendix ista pro libro quinto à quibusdam acciperetur. Sane index capitum qui præfixus est orationi Constantini ad Sanctos, in Fuketiano codice hunc hæ-

bet titulum κεφαλαία τῆς πέμπτου λόγου. In Regio autem exemplari pratermissis capitum indicibus, hic titulus ad latus adscriptus est, licet paulo recentiore manu, ἀρχὴ τῆς ἐπιπέλου.

In Proemium.

εἰς αὐτὴν τοῖς ὁμοίοις. Hæc oratio dicta ab Eusebio in vicennialibus Constantini, hodie non exstat. Id tantum de ea affirmare possumus, dictam illam fuisse in Nicæna Synodo coram Principe Constantino, quod testatur Eusebius his verbis: τὸν καλλιόκον μίσητον δὲ πλάσθοντες διὰ τὴν ἐκείνου ἐπιπέλου. Sed multo clarius idiplum docet in lib. 3. cap. 11.

ἴδῃ δὲ τὴν ἡμεῖς σὺν τῷ αὐτῷ. Intelligit orationem tricennem de laudibus Constantini, quam Eusebius ad calcem librorum de vita eiusdem Constantini subjecerat, sicut ipsemet testatur in libro 4. c. 46. In codice tamen Fuketiano hæc oratio præfixa est libris Eusebij de vita Imperatoris Constantini. Recte id quidem, si tempus ipsum spectemus quo habita est hæc oratio: sed tamen contra sententiam ipsius Scriptoris, qui orationem illam ad calcem horum librorum collocari iussit.

αὐτῷ σὺν τῷ βασιλεῖ αὐτοῦ. Henricus Savilius ad oram libri sui annotavit, forte legendum αὐτῷ. Idem quoque mihi in mentem venerat, ante quam Savilianum codicem nactus fuisset. αὐτῷ supple τῷ λόγῳ. Hoc ipsum est quod infra dicit Eusebius αὐτοῖς, ἡμῖν σὺν τῷ πατρὶ καὶ δόξασα. Sed nunc te attentius examinata, aliter sentio. Neque enim dubito quin Eusebius scripserit αὐτῷ σὺν τῷ βασιλεῖ: quæ locutio est elegantissima. βασιλείου enim quasi Deam quandam facit, cuius individuum comitem etiam post mortem ait esse Constantinum: quippe qui sursum quidem versetur cum Deo summo omnium Rege: humi verò adhuc regnet in filiis. Certe quisquis sequentia attentè legerit, nunquam de hac emendatione dubitabit.

In Caput II.

Pag. 406. ἡ τὸν ἐν σώματι δὲ θνήσκον. Rectius in veteribus schedis legitur ἡ τὸν ἐν σώματι δὲ θνήσκον. In codice Fuk. quatuor priora verba defunt, & lacuna relicta est, unius tantum aut alterius vocabuli capax.

αὐτοῖς ἡμῖν σὺν τῷ πατρὶ καὶ δόξασα. In codice Fuk. hic locus ita scribitur αὐτοῖς ἡμῖν σὺν τῷ πατρὶ καὶ δόξασα, &c. Ego tamen vulgatam lectionem retinere maluerim, sed mutata distinctione. Neque enim post adverbium πατρὶ καὶ δόξασα virgulam ponendam puto, ut fecerunt Musculus & Christophorus; sed post vocem σὺν τῷ. Nam Eusebius hoc maximum ait esse miraculum & πατρὶ καὶ δόξασα, quod Constantinus licet mortuus, ipsam tamen honoribus atque obsequiis quibus vivus colebatur.

αὐτῷ σὺν τῷ βασιλεῖ αὐτοῦ. Hunc locum emendavi ex codice Fuk. & Saviliano: quibus consentit etiam codex Morzi. Eleganter dicitur λόγος ἀλόγος, ut sciunt Græcarum literarum studiosi. Ceterum cum hæc omnia in tertia personâ ab Eusebio dicantur de λόγῳ, id est, sermone seu oratione, nos personam mutare maluimus, quia Latini sermonis proprietas id omnino exigere videbatur.

In Caput III.

ἡ τὸν τε σπῆλαι. Non placet lectio codicum

Fuk. & Gruteri, quam etiam in margine codicis Morzi adscriptam inveni, ἡ τὸν τε σπῆλαι. Ego autem particula transpositione locum hic emendo: ἡ ἀξιομνημονεύον ἡ τὸν τε σπῆλαι, ἡ τὸν τε σπῆλαι, ἡ τὸν τε σπῆλαι. Atque ita Eusebium scripsisse, quovis pigro contemderim. Porro σπῆλαι hoc loco sunt tituli, seu monumenta sepulchralia, ut ad libros historiarum infra notavi.

κροχὺν τε σπῆλαι. Encausticam picturam intelligit, quæ fiebat ceris igne resolutis. Antiquissimum id fuit genus picturæ, ut docet Plinius in lib. 35. cap. 11. Ceres pingere ac picturam inurere quæ primum encaustica dicitur, non constat. Idem Plinius tria eius picturæ genera recenset: cera scilicet, & cestro in eboto, & penicillo in tabulis ligneis: Encausticam pingendi autem fuisse antiquitus genera constat, cera, & in eboto, & cestro, donec classes pingi cœperent. Hoc tertium accessit, ut solent igni ceris penicillo utendi. Quibus in verbis obsecrum est quid sibi voluerit Plinius, cum primum genus Encaustico pingendi fuisse cera. Neque enim intelligendum est, in reliquis generibus Encausticæ picturæ ceram non fuisse. Sensus igitur est, primum illud Encausticæ picturæ genus sola cera peractum fuisse, nullo alio præter ceram instrumento ad pingendum adhibito. Procopius in libro de ædificiis Justiniani, de camera Ecclesiæ loquens, genus hoc picturæ ita describit: ἐν αὐτῇ τῇ τῆς χροχὺν τε σπῆλαι πᾶσαι τὰ κροχὺν τε σπῆλαι θύματα. Apparet Procopium his verbis designare κροχὺν τε σπῆλαι. Certe κροχὺν τε σπῆλαι legitur etiam apud Joannem Chrysostomum, ut referatur in Concilio Nicæno 2, pag. 542. Et in Epistola Gregorij Papæ ad Germanum Constantinopolitanum Episcopum pag. 535. eiusdem Concilij Nicæni, ubi Anastasius Bibliothecarius vertit ἀναγινωσκὺν τε σπῆλαι. Eadem vox iterum occurrit infra in lib. 2. c. 3. & in historia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani sub finem. De hac picturâ loquitur Apuleius in defensione sua: Enimvero quædam sunt, vel are infusum, vel lapide inestum, vel ceramastam, vel pigmento illitum. Et Nazarius in panegyrico quem dixit Constantino, loquens de eius imaginibus à Maxentio dejectis ita scribit: Absolutus vultus non potest: unversorum peccatoribus infusum est, nec commendatione cere aut pigmentorum sicut tenet: sed desiderio efflorescit ammorum. Paulinus quoque in Epistola 8. ad Sulpicium Severum: ad quem locum vide notas Frontonis Ducaei. Est etiam illustis de hac re locus Boethij in Prefatione librorum Arithmeticæ, quos Symmacho Patricio præcupavit: At Picturæ, manibus tabula commissa fabricantur; ceramistica observatione decorata, colorumque mercatorum solertia perquisita; linthea operosa elaborata texturâ, multiplicem materiam præstant. Sic enim corrigendus est locus iste ex vetusto codice Bibliothecæ Thuanæ. Denique Anastasius in sermone de Sabbato qui refertur in 7. Synodo τῆς ἀποστόλων ἐν ἑτερονούσης, ἡ εὐλογὴ τῶν ἁγίων κροχὺν τε σπῆλαι κροχὺν τε σπῆλαι.

κροχὺν τε σπῆλαι. Scribendum puto τῶν λαῶν. atque ita legitur in veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ. Savilius quoque ad oram sui codicis notat ita sibi legendum videri. At in Morziano bro ad marginem emendatur ἐπιπέλου, quod magis placet.

In Caput IV.

αὐτὸ δὲ γράφει ὡς ἔστι. Lego αὐτῶν δὲ ἑξῆς ὡς ἔστι. Et paulo post scribendum videtur εἰς δὲ ἀμακάλαν.

In Caput V.

3408. ἢ προσέτι λῶν. Nova & inusitata locutio, λῶν pro eo quod alii dicerent τῶν. Ait Eusebius Constantinum imperasse triginta annos solidos, & aliquanto amplius. Quod verum est. Nam præter triginta annos, decem fere mensibus regnavit. Porro initio hujus periodi scribendum est ἄρῶν μὲν βασιλείας, non ut vulgò legitur ἄρῶν.

νοῦν τὴν ἀπὸ δὲ εἰς. Scribe νικητῶν, ut in margine codicis Moræani emendatum inveni. Quam lectionem secutus est Christophorus. Certe in veteribus schedis, & in codice Saviliano ac Fuketii νικητῶν legitur.

ἔσον εἰ πέν. Christophorus vertit: prope diximus, quasi scriptum esset ὡς εἰ πέν. Ego verò non dubito quin aliud intellexerit Eusebius. Nam cum tyrannos brevi admodum tempore viguisse vellet ostendere, ait eos breviori temporis spatio quam quod ad loquendum requiritur, visos esse. Idem fere est, quod Græci dicunt λόγῳ δαΐτων; genus hyperbolæ Græcis familiare.

πανοπλία παντινχία. Alterutrum vocabulum redundat. Ac prius mihi videtur esse scholion. in codice Fuk. deest παντινχία. Paulo post scribendum puto δὲ ἀντὶ τῆς θρησκείας καὶ θύρας βίον, ut legitur in schedis Regiis, & in libro Savil. ac Fuk. Porro codex Fuk. habet τῆς θρησκείας.

τῆς πάντων ἀρεταίς. Scribendum est ἀρεταίς, quod Christophorus non vidit. Certe in veteribus schedis ἀρεταίς super scriptum est eadem manu. Scribo etiam μαρτυροῦμεν, ut habet codex Fuk.

In Caput VI.

νικῶν τῶν προπαίσις. Lego νικῶν τῶν προπαίσις βασιλείας ἔσονται, &c. In schedis Regiis hic locus ita suppletur ad marginem εἰσαεὶ νικῶν τῶν προπαίσις τε τοῖς κατ' ἑξῆς ὅσων δὲ πάντες φασὶν ἰσχυροῦν. Codex Fuk. nihil mutat, nisi quod conjunctionem addit hoc modo: ἔσονται νικῶντα.

In Caput VII.

ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ταῦτα τέλος δ' ἰσχυρὸν μακρὸν. Variis modis hunc locum restituere aggressi sunt viri docti, ut patet ex eorum emendationibus quæ ad marginem editionis Genevensis, & in codice Moræano adscriptæ sunt. Alii enim ita scribendum esse conjecerunt: ἐπεὶ μὴ ταῦτα, τίς δὲ ἔστι σκοπεῖν μακρὸν, φασὶν αὐτὸν, &c. Alii verò sic emendarunt: ἀλλὰ τὰ τελευταία τῶν βίῳ εἰς μὴ ταῦτα κοσμοῦντα, τίς δὲ ἔστι ἰσχυρὸν, ἔσ' ἂν μακρὸν, ἕμενον ἔσ' αἰσίων φασὶν αὐτὸν, αἰσῶν δὲ, &c. Quam quidem lectionem secutus est Christophorus, ut ex interpretatione ejus apparet. In codice tamen Moræano paulo aliter emendatur hic locus, in hunc modum: ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ταῦτα εἰχε κοσμοῦντα, τέλος ἔχ' ἄς. . . . ἔσ' ἂν μακρὸν, ἕμενον ἔσ' αἰσίων αὐτὸν φασὶν. . . . κίται αἰσῶν δὲ, &c. Ex quibus lacunis suspicari quis non immerito possit, hanc esse scripti ejusdem codicis lectionem. Et posterior quidem lacuna nullo negotio sic suppleri potest αὐτὸν φασὶν ἰσχυροῦν. Sed cum hæc omnia mendis scateant, nec quicquam

A boni ex iis elici possit, malim equidem ea expungere. His certe relictis, sensus est apertissimus hoc modo: ἀλλὰ φασὶν αὐτὸν εἰς αἰσίων, &c. quod etiam in versione mea sum secutus. Idem ante nos fecerat Joannes Portesius, qui hos Eusebii libros de vita Constantini, primus Latino sermone interpretatus est. In schedis Regiis post verba illa τίς δὲ ἰσχυρὸν μακρὸν, ad marginem hæc adduntur, βίῳ κοσμοῦντα. Codex Fuk. hunc locum eodem prioris modo scriptum exhibet, quo liber Moræi ac Turnebi.

αὐτὸν πλέον. Scribendum videtur οὐ πλέον, quam lectionem secutus est Portesius. Christophorus autem sic interpretatus est, quasi legeretur ἢ μακρὸν πλέον. Certe Alexander Magnus duodecim annis & amplius regnavit, qui aliquanto plus efficiunt quam tertiam partem duorum ac triginta annorum, si res ad calculum exigatur. Verùm oratores qui amplificandis rebus student, non ita exacte loquuntur. Itaque Eusebius recte dixit ἢ πλέον.

ἀνδραπέτης αὐτῆς τῆς ὡρας. Nemo est, qui non videat scribendum esse αὐτῆς τῆς ὡρας, ut in Moræi libro etiam annotatum est. In veteribus schedis legitur αὐτῆς. Sed liber Fuk. habet αὐτῆς. Sed & paulo post scribendum τῆς θρησκείας καὶ θύρας. Et in fine capitis lego τῆς θρησκείας καὶ θύρας κακῶς. quanquam scripti codices nihil variant. In codice Fuk. scriptum inveni τῆς θρησκείας καὶ θύρας, μοῖραν τῆς θρησκείας καὶ θύρας, relictis quam ut in vulgatis editionibus ἄλλοι ἄλλοι.

In Caput VIII.

τῆς κατὰ δύναμις ἡλίου. In manuscripto Regio & Fuk. disjunctim scribitur: τῆς κατὰ δύναμις ἡλίου, rectius sine dubio. Sic infra cap. 41. ubi de provinciarum exultatione loquitur: ἰθὺν τε παρ' ὅσα ὠκεανῶ τῆς κατὰ δύναμις ἡλίου περιέχεται. In codice Regio legitur etiam βεβαίων, rectius quam in vulgatis editionibus. Neque aliter codex Fuk. contra verò paulo post ubi vulgatæ editiones scribunt βλήμενας, idem codex Fuk. habet βλήμενας non male, ut notavi ad Ammii Marcellinum.

τῆς περιέχεται. Scribendum est τῆς περιέχεται τῆς πάντος τῆς γῆς περιέχεται τῆς βίῳ, φασὶν ἕμενον ἀπὸ τῆς ἐκλάμψεως. Ac voces quidem illas τῆς περιέχεται, &c. Portesius ad Indos retulit. Sic enim vertit: Indos extremos usque terra undique circumjectos. Sed non puto hanc esse mentem Eusebii. Neque enim veteres Geographi, Indos orbis terrarum ambitum circumcolere unquam dixerunt. Hispani quidem avorum memoria, terrarum partem recens sibi cognitam & patefactam, Indiam Occidentalem appellarunt. Verùm illi id pro arbitrio suo fecere. Proinde in Eusebii nostri loco scribendum puto τῆς περιέχεται τῆς βίῳ, &c. vel potius nihil mutandum. Sensus enim est, Constantinum à meridie ad Septentrionem, & ab occasu ad ortum, quaquaeversum cunctis hominibus Christum prædicasse.

σατραπείας καὶ βασιλείων. Plurima in his libris menda commissa sunt ex verborum transpositione, quemadmodum ostendimus in superiori loco. Similiter mendo laborat hic locus. Scribe itaque καὶ σατραπείας βασιλείων.

τοῖς τε παρ' αὐτῶν δόξαι. In veteribus schedis hic locus ita suppletur ad marginem, τοῖς τε παρ' αὐτῶν

Ξηλοῖς τε καὶ δώροισι, &c. Et paulo post in iisdem schedis A legitur παρ' αὐτοῖς πάσι Κωνσταντίνον γινώσκοντα.

In Caput IX.

Reg. 410. εἴτ' ἄλλοις. Ab his verbis caput orditur Regius codex, quem nos libenter secuti sumus. Codex quoque Fuk. qui singulis capitibus suos titulos solet præfigere, ab iisdem verbis caput exorditur. Eandem deniq; sectionem reperi in veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ.

κατορθοματων ἀθλους. Deest vox ἀνατιθεῖς, quā in Moræi libro ad marginem adscriptam inveni. In schedis autem Regiis post vocem ἀθλους, hæc adduntur ad marginem, εἰς μακροῦς ἐγχαράττων αἰώνας. Quæ profecto nequaquam rejicienda mihi videntur, live ex conjectura, sive ex alio codice deprompta sint. Codex tamen Fuk. habet ἀνατιθεῖς.

In Caput X.

ἀφωσιμένους. In codice Regio, Savil. & Fuk. scribitur ἀφωσιμένους. Est autem hæc oratio σολοικοφανής. Dicendum enim erat ἀφωσιμένω, si emendate loqui voluisset. In veteribus schedis legitur ἀφωσιμένω, & νη superscriptum est.

αἰγυνομίω γδ ἀνέμαυτον. Vox ἐμαυτὸν transposita esse videtur, & inferius collocanda hoc modo: αἰγυνομίω γδ ἀνείμω κατὰ τὴν ἐμαυτὴ δωμαμω, &c. Paulo post lego ex codice Fuk. τῷ ὑπερβολῆ ἑυλαβείας διότι τιμιμκῶτι, vel finalis τῷ δὲ ὑπερβολῶ. In veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ hic locus ita suppletur ad marginem: τῷ πάντας ἡμᾶς δὲ ὑπερβολῆ ἑυλαβείας διότι τιμιμκῶτι. Quod equidem valde probo.

Reg. 411. ἐχέσθρησει αἰῶν. In codice Regio scribitur ἐχέσθρησει καὶ αἰῶν.

In Caput XI.

διὰ φροσύνης. Ab his verbis cap. II. inchoant codex Regius & Fuk. & schedæ Regiæ.

εἰ μὲν γδ. Scriptores illos intelligit, qui Neronis & aliorum tyrannorum res gestas memoriæ mandaverant, de quibus paulo ante locutus est. Recte ergo Christophorus vertit, nam illi, &c. Portefius vero interpretatur: Nam alii quidem, &c. quod ferri potest.

ἀγαθῶν ἀφ' ἑξῆς ἐπισημασθῆναι. Magis placet altera lectio quam in veteribus schedis inveni ἐπισημασθῆναι. Ita certe codex Fuk. & Savillii.

Reg. 412. τῷ μὴ μακαρίζεν. Intelligit locū, qui habetur in Ecclesiastici c. II. πρὸς τῆς τελευταίας μὴ μακαρίζε μηδ' ἐνα.

Ἐπισημασθῆναι. In veteribus schedis superscriptum est ἐπισημασθῆναι, quod non probo. Nam Eusebius hoc loco opponit τὰ βασιλικά ἐπισημασθῆναι Constantini, τοῖς διοφιλίσι ἐπισημασθῆναι, ut patet ex fine superioris capituli. Et Regius quidem actus ait se consulto prætermittere. Quos quidem bifariam dividit; in bellicos scilicet & pacis. Solos vero sibi dicendos proponit actus eos, qui ad religionem pertinent. Porro in schedis Regiis post verba illa θεοῦ μὴ εὐσεβεῖν ἡγάγη, hæc adduntur ad marginem, τὰ τε κατὰ ἐπισημασθῆναι ἀπὸς τῶν ἑκωντῶν διότι δωσιν, πρὸς τοῖς συμψήρον, &c. Quæ mihi videntur esse probæ notæ.

τοὺς δὲ πᾶσι. Legendum τοὺς δὲ.

In Caput XII.

ἡ παλαιά. Codex Regius & Fuk. sine articulo

scribunt παλαιὰ κατέχει φῶν. & sic in schedis: quod quidem magis redolet Eusebianum filium. Moræi lego θεῶν μὲν γδ. Recte autem Savilius ad initium hujus capituli annotavit. Hucusque proæmum.

εἰλα γδ αὐτὸν ἐξ ἐκείνου. Christophorus & Portefius has voces ἐξ ἐκείνου interpretati sunt, quasi subaudiretur τῷ πρῶτῳ. Ego ἐξ ἐκείνου, idem esse censeo ac jam tum, ab eo tempore. Ita & Musculus.

αὐτῷ. Scribendum est sine dubio ἢ πῶς, quod idem valet ac αὐτῷ. Atque ita legitur in schedis Regiis, & in codice Savillii. Codex Fuk. ἕως habet, non male.

In Caput XIII.

ὁ δὲ τῷ μισοῦ ἀμύαντον. Scribendum videtur ἢ B τῷ τῷ μισοῦ. Iisdem fere verbis uti sunt Donatiz in libello precum quem Constantino Imp. obtulerunt: cujus exemplar refert Opratus in lib. I. Regimus te Constantino Imp. quoniam de generis christiani patris inter ceteros Imperatores perfectissimus esse exercuit: & ab hoc sceleris immunitus est Gallia.

ἐν δὲ τῷ μισοῦ. Deest verbum προσδιδόντες aliud simile. Nec omittenda est viri docti conjectura, quam ad marginem libri Moræani adscriptam inveni: nempe legendum sibi videri δὲ τῷ τῷ μισοῦ λατρείας ἐκείνου φωνάς. Turnebus vero ad oram sui codicis emendavit ἐκείνου φωνάς, perinde ac Savilius. Verum in schedis Regiis supra vocem φωνάς emendatur φωνά: quam emendationem reliquis præfero. Scribo igitur ἐξ εἰ μὲν συγχωροῦσθαι ἐκείνου λατρείας ἐκείνου, φωνά αὐτοῦ, &c. In codice Fuk. scriptum est ἐκείνου φωνάς.

In Caput XIV.

ὡσπερ ἐν χιλῶ τῶν τῶν. Hunc locum non intellexit Christophorus, qui θεμίους interpretatus est statuentes. Cum ἐν χιλῶ θεῶν, idem sit ac οὐκ ἴσθρη. Quæ voce utitur Eusebius alio loco, ut infra dicetur, nempe in cap. 22. lib. 2. Rectius ergo Portefius hunc locum ita vertit: His audisti, ac si de illa ipsa te vota jam ante suscepissent, ut id eveniret, quod se probare possent. Porro supplendum est hic verbum φωνά post vocem προσδιδόντες.

παρ' αὐτῷ βασιλῶν. Lego πᾶσι τῷ μεγάλῳ βασιλῶν ut in libro Moræi, Turnebi ac Savillii & Fuk. emendatum inveni. Porro μισοῦ βασιλῶν interpretatus sum seniore Augustum. Sic enim in veteribus panegyricis & in inscriptionibus vocatur Diocletianus.

τῶν μαρτυρίων προστάτη. In schedis Regiis ad marginem adduntur hæc verba: προστάτην ἀφ' αὐτοῦ τῶν πέναν αὐτῶν κατὰ μεμλεμένην. ὅτι δὲ τῶν τῶν τῶν μὴ δπορῶν μὴ δ' ἐξ ἀδίκου πλοονείας εἶναι παρασημασμένα. Quæ ab erudito quopiam ex conjectura suppleta esse latet apparet. Ego unicum verbum hæc deesse existimo, παρῆχεν. Scribo igitur αὐτῷ πᾶσι παρῆχεν, παρῆχεν τῶν μαρτυρίων προστάτη. Sic enim Eusebius loqui solet.

εἰ δ' ὑπαασιταῖς πᾶσι. In Moræi libro ad marginem emendatur εἰαν δὲ πῶσιν. Verum nihil opus est hac emendatione. Apud veteres enim pecunia deponeretur in templis, securitatis causâ, ibique militum excubiis servabantur, ut notat vetus Scholiastes Juvenalis, & Lipsius

in libro de magnitudine Romana. Ad hos igitur mi- A
lites alludit Eusebius. Possunt etiam ὑπασις ὄν no-
mine hic intelligi Palatini qui sacrum ararium custo-
diebant. In schedis Regiis superscriptum est eadem
manu ἐπὶ πύργῳ, quod non displicet. codex certe
Fuk. habet εἰς τὴν πύργῳ.

pag. 415. τῆς ἀρχῆς τῶν θεῶν αἰτίας. Scribendum haud dubie est
εἰσας, ut in Turnebi libro ad marginem emendatum
inveni.

In Caput XV.

τὰ πανταρχῆ βασιλεία. Adverbum hoc πανταρχῆ,
non sine causa utrumque Interpretem turbavit, ut
ex eorum interpretatione colligitur. Verum anim-
advertere debuerant, palatium dupliciter sumi. In-
terdum enim sumitur pro curia seu curie principis. B
Quo sensu quatuor duntaxat erant tunc temporis
palatia, pro numero scilicet Imperatorum. Inter-
dum verò palatium dicitur quavis ædes in qua Im-
perator solet habitare. Et hoc sensu plurima erant
palatia in orbe Romano. Nulla enim fere civitas
erat, quæ palatium non haberet. Eiusmodi palatia
seu domus Regiæ erant sub dispositione quorundam
officialium, qui Curæ Palatiorum vocabantur, de
quibus mētio fit in Notitia Imp. Romani. Hæc igitur
palatia intelligit Eusebius. Sed & villas publicas
seu Regias intelligi puto, quas curabant Cæsa-
riani.

In Caput XVI.

σοφία τις. Post hæc verba in schedis Regiis vox ἐ-
σεβός ad marginem additur eleganter: σοφία τις ἐσε-
βόδι ὑποσέθει λογισμῷ.

τοῖς ἑδῶν ἀπὸ βασιλικῶν. Lego ὑπὸ αὐτῶν, ut est in
Fuk. & Moræi libro. Id est: Palatinis omnibus sub
ἐπιστομιλταντίβις, ἰψίςque adeò ἰουδίκις qui in pote-
state erant constituti. Potestas proprie dicitur de ma-
joribus iudicibus, cujusmodi erant Præfetti Præto-
rio. Sic infra cap. 28. & apud Socratem in lib. 2. cap.
12. de Philippo Præfetto Prætorio. Sed & in Gestis
purgationis Cæciliani, Agelilaus officialis Aliano
Proconsuli ita dicit: Ποτῆστινα, &c. Vide quæ su-
pra notavi ad lib. 5. Historiarum.

pag. 416. πῶς γὰρ ἀνὸς βασιλεὶ πῆσιν φυλάξαι. In codice
Regio ad latus horum verborum huiusmodi nota
apponitur ἄρ. Similem notam supra notavimus in lib.
10. hist. Ecclesiastica, in oratione illa panegyrica,
dicta in dedicatione Ecclesiæ Tyri: nisi quod litera
illa cui q. infigitur, hic undique conclusa est. Quo
magis adducor, ut credam hanc notam esse φ. & q. &
significare φρόντισον, id est, attende, cogita. Additur
autem hæc nota locis, qui habent aliquam difficulta-
tem. Verbi gratia hoc loco lectorem motari po-
test novitas huius locutionis πῶς γὰρ ἀνὸς φυλάξαι, nisi
sciat supplendum δωμάτων εἶν.

ἐν ἀρχαῖς. Codex Regius scriptum habet: ἐν
ἀρχαῖς τε ἀρχαῖς, &c. Quod autem sequitur
ἄλλωθι δὲν, pleonasmus est familiaris Eusebio. Sic
enim locutus est in libris historiarum, ut probe me-
mini.

In Caput XVII.

ἀλλ' ὅτις μὲν. Novicapitis sectionem hic fecimus,
Regii codicis auctoritatem secuti, cui consentit co-
dex Fuk. cum veteribus schedis.

θεῶν ἢ ἐπὶ πάντων. Deest ἡ μολογῶν aut quid simi-
le. In schedis Regiis post hæc verba μόνον μὲν θεῶν,
additur ad marginem ἐπιγνοῦς. Turnebus verò &
Savilius post vocem ἐπὶ πάντων addunt εἰδῶς. Sed
melior est lectio illa quam ex schedis protuli. Nam
verbum ἐπιγνοῦς eleganter opponitur ei, quod pro-
xima sequitur κατενοκῶς. In codice Fuk. scribitur
εἰδῶς.

τῆς ζωῆς ἀγαθῆς. Henricus Savilius ad oram sui
codicis annotavit, forte addendum esse ληξετω. Sed
longe melior est emendatio, quam in schedis Regiis
ad latus adscriptam inveni: ἐν ἑλληνισμῶν καὶ ἀτρά-
χον τῆς ζωῆς διηλέων βίον. Codex Fuk. habet: ἐν ἑλλη-
νισμῶν καὶ ἀτ. τῶν ζωῶν ἀγαθῆς.

τὸ δὴ μακάριον εἶναι φασί. Alludit ad dictum Epi-
curi de Deo. τὸ μακάριον, ἵτι ἀφ' ἧς μὲν ἔχει αὐτὸ. ἵτι
ἀλλ' ἄφ' ἧς. ut refert Nemesius cap. 44. Cicero lib.
1. de natura Deorum. Laertius pag. 795.

ὅτι ἀπὸ τοῖς πολλοῖς. In schedis Regiis ultima vox
punctis subnotata est, & superscribitur λοιπῶς, quod
magis probò. Porro ante hæc verba in iisdem schedis
hæc adduntur ad marginem, καὶ ταῦτα ἀπὸ μόνου τῶν
σωτηριῶν. Quam eruditi antiquarii conjecturam
sequetur, qui volet. Mihi quidem hæc verba non
videntur necessaria.

In Caput XVIII.

μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἑκκλησιῶν πολιουρίας. Pag. 417.

Hic locus in primis notandus est. Ex eo quippe col-
ligitur, persecutionem ceptam esse consulatu Dio-
cletiani octavo, & Maximiani septimo; non autem
superiore anno, ut vult Baronius. De qua re pluri-
bus disputavi ad lib. 8. Historiarum. Cum enim affir-
met Eusebius, anno post inchoatam persecutionem
Imp. Diocletianum & Maximianum purpuram de-
posuisse; idq; ab illis factum esse constat anno Chri-
sti 304. id necessarii sequitur quod dixi, persecutio-
nem scilicet Diocletiani ceptam esse anno Christi
tertio ac trecentesimo.

τῆς ἀρχῆς τῶν ἀγαθῶν. Savilius ad oram sui codi-
cis notavit, hos quatuor esse, Galerium Maximia-
num, Severum & Maximinum, quartum verò Ma-
xentium. Sed quod quidem ad tres priores attinet,
assentior Savilio; quartum verò non Maxentium, sed
ipsum Constantium esse contendo. Quippe Ma-
xentius non nisi post mortem Constantii, Imperium
arripuit.

In Caput XIX.

ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ παιδῶν. Scribendum videtur ἡ δὲ ἀρχὴ
καὶ παιδῶν, &c. Certe in libro Moræi particula δὲ ad
marginem adscripta est. Turnebus ad oram sui
codicis emendaverat καὶ ἀπὸ παιδῶν. In codice Fuk. legi-
tur ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ παιδῶν.

ἀγαθῶν τῶν ἐπιπέπων. Lego ἐπιπέπων, ut Eusebius Pag. 418.
loqui solet. Atque ita in schedis Regiis emendatur
ad marginem. In codice Fuk. scribitur διοσδότη σο-
φία ἀγαθῶν τῶν ἐπιπέπων.

In Caput XX.

φθόνος καὶ φθῶν. Post hæc verba ponendus est aspe-
riticus. Desunt enim nonnulla, quæ Christophor-
sonus non recte supplevit. Neque enim Constans
contumelia afficere, sed penitus è medio
tollere studebant Imperatores Diocletianus &
c c ij

Galerius. Vide excerpta de Gestis Constantini, A cum & totum caput parum feliciter interpreta- tus est.
 quæ ad calcem Amm. Marcellini edita sunt; & quæ illic annotavimus. Olim quidem putabam græca illa quæ ad marginem editionis Genevensis adscripta sunt, non ex quopiam manuscripto codice desumpta esse, sed esse conficta & conflata ex interpretatione Latina Christophorloni. Sed postquam Fuketianum codicem nactus sum, reipsa didici, eas lectiones ex manuscriptis exemplaribus depromptas esse. Certe codex Fuketii hunc locum ita scriptum exhibet: φρόνη ἢ φρόνη ἐλάλητο· ἐπιθύνει ἢ προσήλασεν· τι μὲν αὐτῷ βασιλεῖς ἐφυλάττοιτο, καί τινος θύτον ἀναμίοντες· ὁ δὲ, &c. Ita etiam in libris Turnebi ac Savilii scriptum inveni. Sed hæc lectio licet scriptorum eodicum auctoritate nitatur, mihi tamen non videtur esse genuina, tum ob eam causam quam supra attuli, tum ob verborum inelegantiam.

τῇ τῷ πατρὸς δευτέρῃ. Mallem scribere δευτέρῃ. Constantius enim testamentum suum jam condebat, cum Constantinus filius ad ipsum pervenit, ut scribit Nicephorus in libro 7. cap. 18. Mox legendum videtur παρὸν, non σωμένα.

In Caput XXI.

ἡοῖς δ' ἄμα ἢ θυγατέρα σωταζάμην. Christop- phorlonus hunc locum ita vertit: in medio filiorum & filiarum se statuens. Portelius verò sic interpretatur est: Simul liberis ex Commentario distibunt hereditatem. Neuter veram hujus verbi significationem assecutus est. Utitur eadem voce Eusebius in lib. 3. cap. 20. ad quem locum abunde dicemus, quid sit σωταζάμην, & quid σωτακτικὸς λόγος. Optime doctissimus Savilius ad oram libri sui, vocem σωταζάμην exproluit valedicens: Ecce loquitur Athanasius in vita B. Antonii sub finem: σωταζάμην τοῖς ἐν τῷ ἔξῃ ὄρει μοναχοῖς.

τῷ πλὴν ἡλικίαι προδόντι. Scribo τῷ τῇ ἡλικίᾳ προδόντι. Sic supra dixit Eusebius de Diocletiano & Maximiano: οἱ μὲν γὰρ τῷ ῥῆθι προδόντες.

In Caput XXII.

Fig. 419. πατρικῶν φίλοι. Post hæc verba in schedis Regiis hæc adduntur ad marginem: ἢ πατέρα προῦπεμπι δήμενον τε πλὴν δὲ μείων, στρατιωτῶν τε δουροφεία. Quæ licet Savilius & Christophorlonus in libris suis repererint, mihi tamen parum necessaria videntur. Leguntur tamen etiam in codice Fuk.

In Caput XXIV.

Fig. 420. πλὴν προαγωγῶν. Scribendum videtur προαγωγῶν, id est promotionem, προκοπῶν. Atque ita Turnebus ad oram sui codicis emendavit, ut postea comperi.

In Caput XXV.

ἐπισκοπῶν ἔδην. Sic Eusebius vocare solet provincias populi Romanis ut ex pluribus locis probari facile potest. Aut igitur Eusebius Constantinum, simul atque Imperium ejus stabilitum est, provincias omnes quæ sub Imperio patris fuerant, diligenter obiisse. Quod non intellexit Christophorlonus.

ταῦτα κατὰ λόγον ἔκειτο. Hoc loco κατὰ λόγον idem videtur esse ac κατὰ νοῦν. Quod quidem Portelius etiam vidit. At Christophorlonus, & hunc lo-

τιος μὲν ὅτι τὰ βρετανῶν ἔδην. De hac tractante Constantini in Britanniam, nemo ex veteribus quæquam scripsit. Inque ejus rei memoriam soli Eusebio debemus, qui & ipsum tempus non obicere hoc loco subindicat; paulo scilicet ante quam Constantius expeditionem adversus Maxentium susceperet. Cōtingit igitur hæc Constantini in Britanniam trajecitio Maximiano VIII. Cōf. anno Christi undecimo ac trecentesimo, ut recte notavit Sigonius in lib. 2. de Occidentali Imperio. At Savilius Eusebium hoc tali existimavit. Sic enim notat ad hunc locum: Eusebius ignorasse videtur patrem Constantini Eboracæ in Britannia obiisse.

In Caput XXVI.

τοῖς ἑλοιστῶν κρατοῦσι μισθῶν. Galetium Maximinum & Maximinum intelligit. Hos enim vocat τοῖς ῥῆθι προδόντας, id est, seniores Imperatores. Nam etli Maximinus vixit dum Augustus erat constitutus, tamen quia aliquot annis ante Constantinum Cæsar factus fuerat, ideo inter seniores Constantiano Imperatores haberi potest.

αἰχρὸν ὑπέμειναν τέλος. Horum verborum duplex sensus asserri potest. Nam aut cum Portelio & Christophorlonis possis vertere fecerunt rei evocantur nati jam. Aut sicut ego interpretatus sum, temporis perierunt. Prior sensus ad Galerium Maximinum refertur. Posterior interpretatio de Severo Cæsare intelligenda est: qui a Galerio contra Maxentium cum exercitu missus, cum Romanos obfidere pararet; desertus a suis, quos Maxentius ipse pramiorum ad se traduxerat, fugi Romanos in qua obsessus a Maxentio, mox fraude ac perperis Maximiani Herculli deceptus, & captivi habitus Roman perductus, brevi postea interemptus est, ut scribitur in Gestis Constantini. Vide cap. 17, quod proxime sequitur, ubi eam rem Julius narrat Eusebius.

In Caput XXVII.

δυοῖς αἰτετῆ ἀναθήμασι. In schedis Regiis adduntur, λοιβαῖς τοῦ δυοῖς αἰτετῆ ἀναθήμασι, &c. παρερροῦν ἔχοντο θανάτου. Difficile admodum est dicere, quid tibi velit Eusebius. Christophorlonus quidem vertit: tanquam super vacante mortu alicui factus est. Portelius quoque ante illum, factu accessionem verterat. Sed non intelligo, cur Severi D mortis accessio dicatur, cum solus ex omni exercitu suo perierit. Malim itaque παρερροῦν interpretari vilem vilemiam. Vili enim capita recte δυοῖς παρερροῦν dicuntur. παρερροῦν etiam dicitur quicquid citra laborem sit, & quasi inter ludendum. Ita Severi Cæsaris mors παρερροῦν dici potest, cum tam facile captus occisusque sit, ac si nullos circa se milites habuisset. Ac fortasse scribendum est παρερροῦν ἔχοντο πολέμου. Ita Gelasius Cyzicenus in lib. 1. cap. 3. εἶλε δὲ ἢ τῷ κρᾶτέρι τῶν αὐτῶν ἡμετέρας φύλας, παρερροῦν τῆς μάχης πρὸς τὸ ἐρῆσθαι σαμῶν, ubi interpres similiter belli accessionem vertit, quod non probo. Mallem certe in Gelasio vertere, his velut belli proleptis ad bellum ipsum usque. Sic etiam Eusebius in cap. 51. lib. 2. Porro hoc in loco figura est, quam Græci vocant ὕψην ἀφ' ἑσπερίων

Nam Severi Cæsaris clades ignominiosam illam Galerij fugam præcessit.

In Caput XXXVIII.

1442. ὄψε δ' εἶξασθαι. Scribendum puto ὄψε δ' εἶξασθαι, ut legitur videtur Nicephorus in libro 7. c. 29. Atque ita in schedis Regijs scriptum inveni. In codice Fuk. & Savil. legitur ὄψε δ' εἶξασθαι.

ἀμφὶ μεσημβρινᾶς ἡλίου ὥρας ἢ δὴ τῆς ἡμέρας ἀποκλινοῦσης. Nicephorus in lib. 7. cap. 29. hunc locum ita exposuit: ὅτι γὰρ μεσημβρινᾶς ὀφείλουσι σιῶμα τῆς ὄψε· αὐτὸς γὰρ τῆς ἡλίου ὥρας δ' ὡς μὲν κλίνουσι. Id est: Meridiano tempore cum exercitus suo iter faciens, Sole in occasum vergente, &c. Sic etiam Portesius Eusebij verba interpretatus est. Sub meridiem, inquit, inclinante jam die. Sed fortasse totus locus uno spiritu continuandus est, & verba Eusebij hoc modo construenda, τῆς ἡμέρας ἀποκλινοῦσης ἀμφὶ μεσημβρινᾶς ὥρας. Id est, cum jam dies in meridiem vergeret. Cui interpretationi favet Zonaras, qui in Constantij gestis hanc visionem referens, apparuisse dicit μεσοῦσης ἡμέρας. Certe in codice Regio & Fuk. nulla distinctio est post vocem ὥρας, sed duntaxat post verbum ἀποκλινοῦσης virgula adscribitur. Apud Socratem tamen qui Eusebij verba descripsit, post vocem ὥρας apposita est virgula. Itaque Christophorus utrobique vertit: Crescit meridiem die jam in pomeridianum tempus aliquantulum inclinante. Quod mihi ineptum videtur. Neque enim ἀποκλινοῦσα ἡμέρα dici potest, nisi cum dies vergit in vespertum, id est, post horam dici nonam, ut recte sumpsit Nicephorus. Quomodo autem id convenire potest cum præcedentibus verbis ἀμφὶ τᾶς μεσημβρινᾶς, &c. Idem enim est ac si diceret: circa meridiem sub vespere. Dicit forte aliquis, Eusebium his postremis verbis ἀποκλινοῦσης ἡμέρας significare voluisse eam visionem oblatam esse Constantino paulo post meridiem. Nam Sol à cardine meridiano progrediens, paulatim deinceps in occasum vergit. Verum si Eusebius ita sensit, quid opus erat tot verbis? Potuit enim brevius dicere μεσοῦσης ἄρτι τῆς ἡμέρας. Adde quod Eusebius in plurali dixit ἀμφὶ τᾶς μεσημβρινᾶς ὥρας, ut appareat illum non horam sextam intelligere, sed totum illud spatium horarum, quod meridiei deputatur, ab hora scilicet quinta ad nonam. Proinde in hanc sententiam adducor, visionem illam Constantino oblatam fuisse circa horam diei nonam, dum iter faceret una cum exercitu. Idque plane confirmatur sequentibus verbis. Addit enim Eusebius, post visionem obstupescit Constantino, dum multa secum volvit animo, noctem supervenisse. Ex quo apparet, non multo ante noctem id visum Constantino & militibus apparuisse. In libro 11. historię Miscellæ, ubi hic Eusebij locus adducitur, hæc habetur interpretatio circa meridiem declinante jam Sole.

In Caput XXX.

1443. ὁ θεὸς αὐτῷ ποτὶ ὄψαλα βέν. Addendum est verbum σιωβῆν, quod etiam ad marginem codicis Moræani adscriptum inveni. In schedis Regijs hic locus ad marginem suppletur hoc modo: αὐτὸς βασιλεὺς θεῷ ἔχοντι τὴν χάριν αὐτῷ ἐκείνῳ. Atque ita fere Sa-

Avilius & Christophorus. In codice Fuk. ita scribitur hic locus ὁ θεὸς αὐτῷ ποτὶ ὄψαλα βέν, ὡς ἐπὶ ὄψαλα βέν, αὐτὸς βασιλεὺς, &c. ut supra. Sed alterum superfluum est. Aut enim delenda est vox σιωβῆν: aut verba illa αὐτὸς βασιλεὺς, &c. sunt expungenda, nisi cum Savilio legas αὐτὸς γὰρ βασιλεὺς, &c.

In Caput XXXI.

κίρας εἶχεν. Langus, Portesius & Christophorus cornu verterunt parum latine, cum antennam vertere debuissent.

καὶ θυφασ μίνων. Savilius in suo libro emendavit καὶ θυφασ μίνων. Certe in codice Fuk. scriptum inveni καὶ θυφασ μίνων. Et paulo post παρέχον non παρέχον habet idem codex & Turnebus.

συμμετρον μήκους τῆς πλατύτος. His verbis Eusebius significat velum illud quadratum fuisse. Nam longitudinis & latitudinis modus æqualis, quadratam efficit figuram. Certe in veteribus nummis Constantini & sequentium Principum, velum illud ea figura quomodo dixi cernere licet. Male igitur Christophorus Eusebij locum exposuit hoc modo: Illud igitur velamen ad cornu affixum, longitudinis latitudinis, crucis mensuram penitus exæquavit.

τῆς κατὰ ἀρχῆς ἐπὶ πολὺ μακροτέρου. Sensus est hastam illam à basi usque ad antennam multo longiorem fuisse, quàm ab antenna usque ad summum fastigium. Idque etiam in nummis cernere licet. Potest etiam hic locus simpliciter intelligi, ut sensus sit hastam illam ab imo ad summum longissimam fuisse.

τῷ διαζυφόντῳ ὑφάσματι. Scribendum est τῷ διαζυφόντῳ, id est, varie depicti. Nam velamen illud purpureum quod ex antenna pendeat, auro variisque lapillis erat ornatum. Quid autem sibi voluerit Christophorus nescio, cum hæc Eusebij verba ita vertit: ad texturam discurrentis simbrivæ. Nisi forte διαζυφόντῳ legit pro διαζυφόντῳ. Sed longè gravius lapsus est idem Christophorus, cum verba illa Eusebij ἀνα μετρίως quæ ad vocem εἰκόνα referuntur, ad vocabulum δέρον retulit, Quod refutationem non meretur.

In Caput XXXII.

οὐδέτερον. Scribendum est disjunctis vocibus οὐδ' ἕτερον, vel οὐδ' ἑτέρα. Savilius ad oram sui codicis emendavit οὐδ' ἕτερον θεόν. codex autem Fuk. habet οὐδέτερον θεόν.

τῆς τῶν αὐτῶν λέγων μύσας. Hoc loco Eusebius nosse μύσας posuisse videtur pro μυσάγωνος. Neque enim dubium est quin Episcopus intelligat. Subdit enim paulo post ἔχοντι τὴν χάριν αὐτῷ ἐκείνῳ, ὡς ἐπὶ ὄψαλα βέν, &c.

τῆς καὶ ἀνθρώπου οἰκονομίας. Quid οἰκονομία apud sanctos Patres significet, abunde notavi ad librum primum historiarum. Quidquid enim Christus in carne ad hominum salutem gessit ut homo, id οἰκονομίας vocabulo comprehenditur. Non recte igitur Christophorus hoc loco interpretatus est, Christi inter homines œconomiam. Neque enim καὶ ἀνθρώπου significat inter homines, sed potius secundum homines, id est, humano more ac modo. Ita Gregorius Nyssenus in Epistola ad Eu-

stathiam & Ambrosiam ἢ Μ' εἰ ἀσάτωσιν ἔχων, καὶ πρὸ τῆς κατ' ἀνθρώπων οἰκονομίας, καὶ ἐν ἐκείνῳ, καὶ μετα τῷτο.

In Caput XXXIII.

Ἐξέχουζης γὰρ τοῖν ἀνθρώπων. Locus est mutilus ut apparet, quem cum Christophorono supplevi ex lib. 8. historię Ecclesiasticę cap. 14. In schedis Reg. locus hic ad marginem suppletur hoc modo: τὰς κατὰ ἰσμοῦ γὰρ μετὰς αὐταῖς ἐνοβρίζων αἰχροτάτως, &c. In codice Fuk, scribitur Ἐξέχουζης γίτο τοῖν ἀνθρώπων τὰς γυναικας, τοῖς ἀνδράσιν. &c.

καὶ οὐκ εἶδ' οἶός τε λῶ. Prima vox delenda est. Sed sequentia corrupta sunt ac mutila, quę sine scriptorum codicum subsidio difficile est restituere. Potest tamen legi, οὐκ εἶδ' οἶός τε λῶ ἐν πορίαν τοῖς οἰκείοις ἀσέλγημασιν ὄπισθιν. Mox codex Fuk. & Savilij habet θάτλον γὰρ πῶ, &c.

πῶ ψυχῶ θανάτωσαι. Scribendum videtur θανάτω. Sic enim loquitur Eusebius noster in lib. 8. ubi de Maximini flagitijs agit: αἰ δ' ἐπὶ φθορὰν ἐκέρχθη, θάτλον πῶ ψυχῶ θανάτω, ἢ τὸ σῶμα τῆ φθορῆ ἀφ' ἧς δὲ δόκασι.

In Caput XXXVIII.

Fig. 426. πιστὰ γὰρ μὲν πιστοῖς. Post hæc verba deerat in editione Stephani integra linea, quam nos ex codice Fuk. Sav. ac Turnebi supplevimus. Sed & sine manuscriptis codicibus, facile fuit hanc lacunam supplere ex lib. 9. historię Ecclesiasticę cap. 9.

Fig. 427. ὁ δ' ἀνευ. Postrema vox in codice Moræi expungitur ut superflua. Sed vereor ne aliquot voces hic desiderentur. Savilius quidem ad oram sui codicis notat supplendum esse τῆς τοῦ τελευθείας, vel quid simile. In libro autem Hadriani Turnebi emendatur ὁ δ' ἀνευ, sed recentiore manu, Odonis scilicet Turnebi. Nam Hadrianus vocem ἀνευ ut superfluum expunxerat.

In Caput XL.

Fig. 428. γραφῆ τῆ μεγάλῃ. In Panegyrico Eusebij detriennialibus Constantini legitur φωνῆ τῆ μεγάλῃ, quod equidem præferendum puto. Porro ab his verbis novi capitis sectionem inchoavi, secutus auctoritatem codicis Regij, & Fuk. quibus consentiunt schedæ veteres.

Ἐξέρχεται δὲ. Rectius in Panegyrico legitur διαρρίσσει τῆ, &c. Mox codex Fuk. & Savilij verbum addunt hoc modo: φυλακτικῶν ὄπ' εἰδ' ἔχων.

In Caput XLII.

Fig. 429. Θεραπείας ὡς διὰ τιμῆς. Scribendum puto Θεραπείας τε καὶ τιμῆς. Turnebus in margine sui codicis emendat Θεραπείας καὶ τιμῆς, &c. atque ita scribitur in codice Fuk. In schedis Regijs expunctum est adverbium ὡς, ejusque loco superscriptum αὐτῶς.

τῆ τὴν γῆματ' ὁφθῶναι ἀφ' ἑλῶν. Hoc loco γῆμα non tam vultum ac formam significat, ut putavit Christophoronus, quàm cultum ac vestem. Proinde utrunque in interpretatione mea expressi; quod etiam à Portesio factum esse posteaprehendi. Erat autem habitus ac vestitus sacerdotum illius temporis admodum tenuis ac vilis, ut testatur Amm. Marcellinus in lib. 27. ubi de Damaso &

A Urfino loquitur. Sed & Gregorius Nazianzenus in oratione funebri quam de laudibus Iulij Constantii composuit, ait illum dum Episcopus esset Calazarum palatio amicum fuisse quod ἴμεν & appellat.

τὸν θεὸν δὲ ἐπιπλεῖον ἰδούκει. In schedis Regijs hic locus ita suppletur ad marginem, τὸν θεὸν δὲ ἐπιπλεῖον ἰδούκει θεὸν. Sed breviter videtur Fuk. ac Sav. τὸν θεὸν ἐπιπλεῖον ἰδούκει αὐτῶν. καὶ τούτω. Malim scribere καὶ αὐτῶν, id est, eam causam.

In Caput XLIII.

In codice Fuk. ac Regio & in veteribus schedis caput incipit ab his verbis παντοίας τῆς &c. καὶ τοῖς ἔθνεσιν. Gentiles intelligit, qui ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Idque confirmat ex capite sequentibus ait κοινῶς μὲν οὐκ ἀπασίας λῶ τοῦτ' ἔργον ἐστὶ τῆ ἐκκλησίας. Et in lib. 2. cap. 21. τὸ αὐτὸ ἔργον ἐκκλησίας τῶ θεοῦ αἰ καὶ ἀπὸ μὲν φθόνου ἀφ' ἧς ἀμείβεται δὲ τοῖς ἐκείνῳ καὶ πᾶσιν ἰθυσί.

ταῖς γαμουμέναις. Male Christophoronus interpretatur. Neque enim nuptæ, sed in dote dotem offerunt maritis. Simili errore τοῦ αὐτοῦ μοινοῦς vertit Christophoronus, ut novissimum 10. historię Ecclesiasticę.

ἄσπερ δ' ἀνίχων ἦλθι. In codice Reg. ad hanc horum verborum humilimodi nota apposta est ἄσπερ. Quæ nota significare mihi videtur ἄσπερ ἔστι, id est, locus elegans & amœnus.

καλοκαυθάσιας. Pro benignitate ac beneficentia hoc vocabulum sumit Eusebius. Sic etiam in libro 10. historię hanc vocem usurpavit.

In Caput XLIV.

τῶν τι πιστῶν ἑταίρων. Fideles hoc loco dicit Eusebius, non eos qui fidi ac benevoli erga Imperatorem essent, ut putarunt Interpretes: sed Christianos. Constantinus enim, utpote religiosis Imperator, si quando Episcoporum conciliis interesset, remoto omni satellitio solos ex aulicis cum assumebat eos, qui Christianæ fidei imbuti essent imbuti.

In Caput XLV.

καὶ αὐτὰς τραχυνομένους. Haud dubie scribendum est καὶ αὐτὰς, ut legitur in codice Regio & Pketiano: quam emendationem etiam in libro Moræi adscriptam inveni. In veteribus etiam schedis ita emendatum est eadem manu.

τῆς δὴ τῆς ἀφρων χάριτος. Donatistas intelligit quorum audacia & insolentia multa habentur Optatum & Augustinum. De hujus per Africam schismatis initio ac progressu, multa notavimus aliis minime observata: quæ ad calcem harum annotationum consulo rejecimus.

ὡς νομὴ δαίμων. In schedis Regijs hic locus suppletur ad marginem πονηρῶ τῶν ὡς νομὴ δαίμων, quod certe est elegantius.

γέλωτα τῆς θεοῦ. Nimis molli verbo usus est Eusebius. Nam quæ à Donatistis tunc in Africa gerbantur, eiusmodi erant ut non risum, sed amara versionem potius mererentur. Nam & religio sanctitas & Imperatoris ipsius auctoritas ab ipso insolentissime calcabatur. Sed fortasse Eusebius hoc loco ea duntaxat intelligit, quæ ad eos

contemptum Imperatoriae majestatis pertinebant. Ea enim dissimulare potuit Constantinus, & risu potius quam commotione animi digna existimare. Ceterum ea quae adversus Deum & Catholicam legis observantiam ab ipsodem Donatistis gesta sunt, severissime vindicare, eoque consilio in Africam trajicere Constantinus decreverat, ut ipse scribit in Epistola ad Celsum Vicarium Africae.

Ἐπιτολὴ πρὸς τὸν Κέλσον ἀφ' Ἀφρικῆς. Ante haec verba ponendus est asteriscus. Desunt enim nonnulla, quae suppleri posse mihi videntur hoc modo: οὐ γὰρ τοσοῦτον δικαιοσύνην ὑπερβῆλὴν ἂν εἴη τὸ ἐπιθέσειν πρὸς τῆς τ. α. μανίας, ὅσον, &c. Aliter Christophorus & Savilius. In schedis Regiis hic locus ita suppletur ad marginem: ὅς ἰδέσθαι μάλλον ἢ κολεῖσθαι χεῖρας αὐτὸν δι' ἐκείνην μηδὲν ἀποδοῦναι πρὸς τῆς τῶν ἀφρικανῶν μανίας. Verum quae mox sequuntur verba, hanc conjecturam respuunt. In codice Fuk. hic locus ita scribitur: κολεῖσθαι χεῖρας ὅσον γὰρ τὸ συμμαθεῖν αὐτῷ ὑπερβῆλὴν φιλαίθροισι, τοσοῦτον τὸ κολεῖσθαι, ἀφρικανῶν ἀνοίας ἂν εἴη, &c. οὐ φρονουῖαν ὁρῶν. Sic etiam in libro Turnebi & Savilij legitur. Verum haec lectio ex conjectura antiquarij manasse mihi videtur.

In Caput XLVI.

ἀφρων. Et si haec vox commode explicari potest de Constantino, cujus animum exulcerare atque exacerbare nunquam potuit Donatistarum & reliquorum ejusmodi haereticorum amentia; mallem tamen hoc loco scribere ἀφρονος, neque enim, meo quidem judicio, recte dici potest ἀφρων ἰσοειπτο πλὴν πρόνοιας. Contra verò ἀφρων elegantissime dicitur: Id est, indefessam curam ac providentiam gerens. Sic in libro 2. cap. 14. ἀφρονος ἰσοειπτο πλὴν ὑπερ τῶν κοινῶν φροντίδα.

ἡμεράτων τι. Scribendum est ἡμεράτων δ' εἰς, ut legitur in codice Regio, & Fuk.

In Caput XLVII.

τῶν πλὴν ἀρχῶν διαδοχῆς μόνον ὁ δούτιος. Maximianum Herculum intelligit. Hic enim secundum Imperij locum obtinuerat, cumque insidias adversus Constantinum struxisset, deprehensus fractis laqueo faucibus interiit. Sed & quae sequuntur de imaginibus eius & statuis dejectis atque abolitis, perspicue testantur Maximianum Herculum hic intelligi. Quod si verum est, foedissimum errorem hic admisit Eusebius, qui Herculi mortem refert post victoriam de Maxentio: cum tamen certum sit Maximianum Herculum mortuum esse biennio ante eadem Maxentij, anno 310. Natalis Dominici. Quis verò credat, tantum errorem ab Eusebio horum temporum aequali admitti potuisse? Adde quod titulus hujus capituli, non Maximiani, sed Maximini nomen praefert. Itaque facile adducor ut credam, hunc locum corruptum esse, atque ita emendari debere: τῶν εἰς βασιλείαν προεχειρόδιτων ἐπὶ τῶν πλὴν ἀρχῶν διαδοχῆς μόνον ὁ δούτιος. ut Maximinus hic intelligatur, qui una cum Severo Caesar factus est à Diocletiano & Maximiano, tunc cum purpuram depulerunt, ut scribit Idatius in Fastis. Et sic temporum ordo apud Eusebium recte procedet. Maximinus enim post victoriam de Maxentio in-

terit, & quidem mortis genere turpissimo, ut scribit Eusebius in libro 8. ac 9.

πρὸς δὲ τοῦτον. Lego πρὸς τὸν δὲ τοῦτον. Ex libro 8. historiae Ecclesiasticae cap. 25. ubi totus hic locus ipsdem fere verbis legitur. Porro quod ait Eusebius Maximiano Herculo primo omnium contigisse, ut statuae ejus atque imagines ubique locorum disturbarentur, id nemini mirum videri debet. Hoc enim sic intelligere debemus, ut cum dicit primum omnium Constantium Chlorum inter Divos relatatum fuisse. Primum dicit ex omnibus quos quidem viderat Imperatoribus. Quod si quis haec de Maximino intelligeret malit, sententiae suae ad stipulatorem habet Eusebium, qui in fine libri 9. diserte testatur, statuas omnes atque imagines Maximini post eius obitum contractas fuisse.

In Caput XLIX.

θεῖος γάρ τις. Ab his verbis caput inchoatur in codice Fuk. & in schedis veteribus.

φιλικαῖς διαθέσις. Hic locus supplendus est ex capite octavo libri decimi historiae Ecclesiasticae, ex quo etiam caput sequens emendandum est.

In Caput LI.

τῆ πρὸς τὸν ἱερομένον τιμῆν. Turnebus ad oram sui codicis emendavit τῆ πρὸς τὸν ἱερομένον. Idque etiam in Moræi libro reperi. Ego vero malim scribere πρὸς τῆν ἱερομένον τιμῆν, &c. Reddit enim rationem Eusebius, cur Constantinus Imp. Synodos Episcoporum identidem congregaret. Prima, inquit, causa erat, ut sacerdotibus Dei in unum collectis honorē exhiberet. Secunda ut pacem inter ipsos & concordiam stabiliret. Certè τὸν ἱερομένον Eusebius vocare solet sacerdotes, ut passim occurrit in his libris. Quod si cum Turnebo legere malimus πρὸς τὸν ἱερομένον, tum scribendum erit τῆς τιμῆς, ut cum sequentibus oratio cohaereat; & τὸν ἱερομένον pro religione ipsa sumetur, quod est durius. Mallem enim dicere τῆ πρὸς τὸν ἱερομένον τιμῆν.

In Caput LII.

τὰς θεοσεβεῖς βασιλικῶν ἀπήλων οἰκῶν. Eusebius in Chronico anno decimo quarto Constantini. Licinius, inquit, Christianos de palatio suo pellit. Idem habet Orosius in lib. 7. sed perturbato rerum ac temporum ordine, dum id refert ante Cibalense bellum, quod quidem bellum octavo anno principatus Constantini contigit. Duplex enim fuit civile bellum inter Constantinum ac Licinium. Primum quo Licinius victus fuit ad Cibalim Pannoniae, anno Christi 314. Cujus belli causas unus quod sciam retulit auctor excerptorum de gestis Constantini, quam ad calcem Amm. Marcellini jam pridem edidi. Posterior verò bellum fuit illud, quo juxta Hadrianopolim fufus ac fugatus fuit Licinius, tandemque ad deditionem compulsus anno Christi 324. Ac prioris quidem belli mentionem nullam fecit Eusebius: idcirco fortasse quod Licinius nondum adversus Christianos persecutionem excitasset. Diu siquidem post prius illud bellum Licinius Christianos persequi instituit, anno scilicet 14. Imperij Constantini, ut legitur in Chronico Eusebij editionis Scaligeri ac Miræi, id est, anno Christi 320. Idem annus habetur in Chronico Cedreni. At Baronius Lici-

num anno Christi 316, persecutionem in Christianos commovisse scribit. Verum in Baronij annalibus historia utriusq; Liciniani belli admodum confusa est; quæ partim ex Fastis Idatij, partim ex gestis Constantini à me olim editis restituenda est. Certe Sozomenus in libro 1. cap. 7. diserte testatur, Licinium post Cibalense demum bellum Christianos persequi instituisse.

ὁ δ' αὐτὸς. Ab his verbis novum caput inchoandum erat. Hæc enim pertinent ad 2. legem Licinij. Porro quod in titulo capituli legitur εἰς ἐκκλησίαν, mendosum videtur pro εἰς ἐκκλησίαν. Mirum est tamen in codice Regio, tum in veteribus schedis constanter legi εἰς ἐκκλησίαν συναγωγῆς. Quamquam in schedis emendatum est eadem manu εἰς ἐκκλησίαν μὴ συναγωγῆς. Sed in Fuk, codice optime scribitur εἰς ἐκκλησίας ἀνδράσιν ἀμα μὴ συναγωγῆς.

Pag. 435. τῶν ἀνθρώπων ἀπειρήσασκε, Scribendum videtur τῆς τ' ἀνθρώπων ἀπειρήσασκε φύσεως, ἐλ ἐχρη κακῶς ὤμιν.

In Caput LIV.

τῆς κατὰ πλὴν στρατιώτας. Vide quæ notavi ad caput octavum libri decimi historiae Ecclesiasticae, unde hæc prae ad verbum transcripta sunt.

τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἀξιωματῶν αἱ τάξεις. Sic construenda sunt hæc verba, quod non vidit Christophorus. Certe in codice Fuk, post vocem τάξεις virgula apponitur. τάξεις seu τάγματα sunt officia Magistratum. Singuli enim Magistratus suum habebant officium seu apparitionem. Id erat corpus quoddam officialium seu militum, qui iudicibus apparebant, ut videre est in Notitia Imperij Romani. Hæc officia Græci τάξεις vocabant, ut jam pridem notavi ad lib. 26. Ann. Marcellini pag. 318. Recte igitur in veteribus glossis scribitur τάξεις ἀρχόντων ἔθνη, apparitio. Sic Joannes Chrysothomus Homilia 1. in Epistolam ad Corinthios οὐχ ἰσῆται τῶς παιδῶς, ὅταν παῖζοντες τάξιν ποιῶσι ἐν στρατιώταις ἢ

ἄφρονες ὄνται ἀντὶ τῶν κήρυκας ἢ φαλαγγῶν ἢ μίσητος πρὸς ἐχθρῶν ἀρχόντων βασιλέων. Nonne videtur pueri, quando ludentes apparitionem exprimunt & officialia. De pracones quidem praecedunt cum lictoribus. Tunc vero medius incedit personam Praefidis gerenti.

τῶν ἐκτὸς μνημονεύειν. Joannes Morinus, vir doctissimus, qui hos libros gallice interpretatus est, τῶν ἐκτὸς hoc loco Gentiles esse existimavit. Certe Eusebius in lib. 2. cap. 21. & 23. τῶς ἐκτὸς ponit pro paganis seu Gentilibus. Vide quæ supra notavi ad caput 43. hujus libri. Christophorus tamen τῶν ἐκτὸς interpretatus est praeterea; ut idem sit ac τῶν τῶν ἐκτὸς, quomodo locutus est Eusebius cap. 43.

In Caput LVI.

τῶν σὺ φρονῶν. Post hæc verba asteriscus apponitur, sed est. Desunt enim nonnulla, quæ tamen ex libro 10. cap. 8. ita suppleri possunt τῶν σὺ φρονῶν ἐκ τῆς λογισμοῦ. In codice Fuk. Turnebi ac Sav. legitur τῶν σὺ φρονῶν παρεννοημῶν.

πρωτος ἄπλω. Galerium Maximianum intelligit qui primus auctor fuit ac signifer persecutionis Christianorum, ut scribit Eusebius in lib. 2. Cedrenus scribit Maximianum anno 18. Diocletiani persecutionem adversus Christianos excitasse, iuxta Theoteci cujusdam praefigioris. Qui cum Acta Pilati plena impietatis adversus Christum composuisset, Galerius edicto sanxit, ut magistri ca memoreriter discenda pueris traderent. Sed nemo non videt, Cedrenum hic falsum esse, qui Galerio Maximiano tribuerit id quod diu postea gestum est à Maximino. Est hic solemnitas ac perulgatus error Gregorum, ut Maximianum cum Maximino permisceant.

In Caput LVIII.

οὗτι πλὴν ἐκτὸς δευτέρου τιμωρὸν δέκεν. Delendum est praepositio. Porro hic posterior est Maximinus Orientis tyrannus.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM SECUNDUM EVSEBII

DE VITA

IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Caput I.

Pag. 443. ΤΑΥΤ' ΟΥΝ. Scribendum est τὰ γεωῶ. ex libro 10. historiae Ecclesiasticae, ubi hæc omnia ad verbum leguntur. Mirum porro est, Eusebium neque in historia Ecclesiastica, neque in his libris ullam facere mentionem Basilei Amasenorum Episcopi: quem tamen jussu Licinij caelum esse, omnes Græci Scriptores consentiunt. Verum Philostorgius in libro 1. historiae Ecclesiasticae diserte scribit,

Basileum Amasæ in Ponto Episcopum Nicæno Concilio interfuisse. Porro Concilium Nicænum, ut inter omnes constat, congregatum est anno post exaucturationem Licinij. Quid quod Athanasius in oratione 1. contra Arianos, ubi mentionem facit illustrium Episcoporum qui Nicæna Synodo aut ipsi interfuerunt, aut eius sententiam comprobant, Basileum Ponti Episcopum una cum aliis nominat. Nec martyrem eum appellat, quamvis Hosium confessorem ibidem cognominat.